

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА ☆ LAWYER HERALD

ХУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT - 2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ
ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович**
“ҲУҚУҚИЙ ЭКСПЕРТИЗА” ИНСТИТУТИНИНГ НАЗАРИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....9
- 2. ТУРАЕВ Акмал Панжиевич**
ҲУҚУҚНИ АМАЛГА ОШИРИШ САМАРАДОРЛИГИГА ЭРИШИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ.....19
- КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ
ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**
- 3. ЗУЛФИҚОРОВ Шерзод Хуррамович**
ПАРЛАМЕНТ НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ДЕПУТАТЛАР
ФАОЛЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....28
- 4. ҲАМРОЕВ Элдор Отамуродович**
“ДАВЛАТ ПОЙТАХТИ” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ
БЕЛГИЛАРИ.....40
- 5. НОРМУХАМЕДОВА Сурайёхон Бобир қизи**
К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ ПРИНЦИПОВ АДМИНИСТРАТИВНЫХ
ПРОЦЕДУР В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....49
- ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА
ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**
- 6. РАҲМАТОВ Анвар Исламович**
СПОРТДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛКНИ ШАРТНОМАВИЙ ТАРТИБГА
СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....63
- 7. ТОШБОЕВА Робия Собировна**
РЕФОРМИРОВАНИЕ ПРИРОДНОРЕСУРСОВОЙ КАДАСТРОВОЙ
СИСТЕМЫ УЗБЕКИСТАНА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПУТИ
ИХ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ.....74
- 8. МУКУМОВ Бобур Мелибой уғли**
ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИЗЪЯТИЯ
ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И
ОБЩЕСТВЕННЫХ НУЖД В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....86
- 9. МАДУМАРОВ Талантбек Толибжонович**
МИКРОКРЕДИТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ВА
ТУГАТИШ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.....98

- 10. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна**
ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА.....120

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 11. МУСАЕВ Бекзод Турсунбоевич**
МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ ВА БАНДЛИК СОҲАСИДА ХУСУСИЙ
БАНДЛИК АГЕНТЛИКЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ЕВРОПА ИТТИФОҚИ
ТАЖРИБАСИ..... 119

- 12. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШДА МЕДИАЦИЯ
ИНСТИТУТИНИНГ АҲАМИЯТИ (НАЗАРИЯ ВА
АМАЛИЁТ).....132

- 13. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИ СУДГАЧА ВА СУД ТАРТИБИДА КЎРИБ
ЧИҚИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....140

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ
ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

- 14. ОТАЖОНОВ Аброржон Анварович,**
КУШБАКОВ Дилшод Мусурмонкулович
МАСТЛИК ҲОЛАТИДА ЖИНОЯТ СОДИР ЭТГАН ШАХСЛАРНИНГ
ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ
ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ЧОРАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....151

- 15. АЛЛАНОВА Азизахон Авазхоновна**
ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ЧЕТ ЭЛГА ЧИҚИШ ЁКИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИГА КИРИШ УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК:
МУАММО ВА ТАКЛИФ.....166

- 16. АЧИЛОВ Алишер Темирович**
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ
ФАОЛИЯТ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ175

- 17. НУРМУҲАММЕДОВА Гўзалхон Баходировна**
КОРРУПЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ
МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: УСУЛЛАРИ ВА
ЙЎНАЛИШЛАРИ.....189

18. АЗИМОВ Тохир Саидович
«ЖАМОАТ ТАРТИБИ» ВА «ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ»
ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ЎЗARO ФАРҚЛАНИШИ ҲАМДА
БОҒЛИҚЛИГИНИНГ ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИ.....202

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-
КИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

19. ЮГАЙ Людмила Юрьевна,
ГАДЖИЕВ Хагани Моҳуббат оглы
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ ДОКАЗЫВАНИИ
ФАКТА РАСПРОСТРАНЕНИЯ ЛОЖНОЙ ИНФОРМАЦИИ В
ИНТЕРНЕТЕ.....208

20. ХАЛИЛОВ АКРАМ УТАМУРАДОВИЧ
СУД ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ АККРЕДИТАЦИЯСИ -
СУД ЭКСПЕРТИЗА ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ.....219

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

21. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПА К ПЕЧАТНОЙ ИНФОРМАЦИИ
У ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНЕ.....229

22. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНО – ПРАВОВЫХ ОСНОВ
СОТРУДНИЧЕСТВА ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ В БОРЬБЕ С
ПРЕСТУПНОСТЬЮ.....238

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

23. ЮЛДАШОВ Абдумумин
ГЕОГРАФИК КЎРСАТКИЧ ТУШУНЧАСИ ВА ИҚТИСОДИЁТНИ
МУСТАҲКАМЛАШДА УНИНГ ТУТГАН ЎРНИ.....249

24. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна
ОБ ОПЫТЕ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ МЕР ОТВЕДЕНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ
ВОССТАНОВИТЕЛЬНОГО ПРАВОСУДИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ
СТРАНАХ И УЗБЕКИСТАНЕ.....258

25. ЯКУБОВА Ирода Бахромовна, ЯКУБОВ Ойбек
ШАХСИЙ ҲАЁТ ДАХЛСИЗЛИГИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН
ҲАМДА ЧЕТ ЭЛ МАМЛАКАТЛАРИ ҚОНУНЧИЛИГИ БЎЙИЧА
ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....268

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

АЧИЛОВ Алишер Темирович

Давлат божхона қўмитаси Божхона институти
“Махсус-ҳуқуқий фанлар” кафедраси доценти, доцент
E-mail: achilov1976@mail.ru

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования):
АЧИЛОВ А.Т. ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ТАШҚИ
ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН
ЖАВОБГАРЛИКНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2021), Б. 175–188.

1 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-1-16>

АННОТАЦИЯ

Мақолада ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ божхона қонунчилиги бузилиши жиноятлари учун жавобгарликнинг ўзига хос хусусиятлари бўйича хорижий давлатлар тажрибаси таҳлил қилиниб, ижобий жиҳатларини миллий жиноят қонунчилигига жорий этиш бўйича мулоҳазалар баён қилинган.

Калит сўзлар: ташқи иқтисодий фаолият, жиноят қонунчилиги, божхона қонунчилиги бузилиши жиноятлари, контрабанда предметлари, юридик шахслар.

АЧИЛОВ Алишер Темирович

Доцент кафедры «Специально-правовых дисциплин»

Таможенного института Государственного

таможенного комитета, доцент

E-mail: achilov1976@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется опыт зарубежных стран касательно особенности ответственности за нарушение таможенного законодательства, связанного с внешнеэкономической деятельностью и предлагается внедрение их положительных аспектов в уголовное законодательство страны.

Ключевые слова: Внешнеэкономическая деятельность, уголовное законодательство, преступления нарушения таможенного законодательства, предметы контрабанды, юридические лица.

ACHILOV Alisher

Associate Professor of the Department of "Special
Legal Disciplines« Customs Institute State Customs

Committee, Associate Professor,

E-mail: achilov1976@mail.ru

PECULIARITIES OF LIABILITY FOR CRIMES IN THE FIELD OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN THE LEGISLATION FOREIGN COUNTRIES

ANNOTATION

The article analyzes the experience of foreign countries on the features of responsibility of liability for violation of customs legislation related to foreign economic activity and comments on the introduction of its positive aspects into the national criminal legislation.

Keywords: Foreign economic activity, criminal legislation, customs offenses, contraband items, legal entities.

Хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш ҳамда уларнинг ижобий хусусиятларини миллий жиноят қонунчилигига жорий этиш жиноят қонунчилигини такомиллаштиришнинг муҳим йўналишларидан бири саналади. Бунинг сабаби шуки, миллий жиноят қонунчилигини хорижий мамлакатларнинг жиноят қонунчилиги билан қиёсий ўрганиш унинг афзалликларини аниқлаш ва юртимизда жинойий қонунчиликни ривожлантириш истиқболларини чуқурроқ англаб етишга ёрдам беради. Шунингдек, қонун лойиҳаларини хорижий ҳуқуқий амалиёт билан ҳар томонлама чуқур қиёсий таҳлил қилиш асосида уларни муҳокама этиш ва сифат жиҳатидан янада юқори босқичга кўтаришнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги “Жиноят ва жиноят процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3723-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш Концепциясида суд-тергов амалиётида, жумладан мамлакатнинг жинойий-ҳуқуқий сиёсатини самарали рўёбга чиқаришга тўсқинлик қилаётган, жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигидаги айрим нормаларнинг мукамал эмаслиги билан боғлиқ бўлган қатор муаммо ва камчиликлар сақланиб қолинаётганлиги, хусусан, халқаро ҳуқуқ ва хорижий амалиётда эътироф этилган жиноят-ҳуқуқий институтларнинг етарли даражада имплементация қилинмаганлиги ҳам алоҳида кўрсатиб ўтилган [1].

Ташқи иқтисодий фаолияти (кейинги матнларда ТИФ) соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик билан боғлиқ масалалар кўпчилик хорижий мамлакатлар қонунчилигида долзарбдир. Бу факт ТИФ бугунги кунда аксарият мамлакатларнинг иқтисодий ва сиёсий ҳаётидаги энг муҳим ва ўзгарувчан соҳалардан бири эканлиги билан изоҳланади.

Мамлакатимиздаги ТИФ соҳасидаги муносабатларни тартибга солишнинг жинойий-ҳуқуқий нормаларини ҳар томонлама ўрганиш учун ушбу соҳадаги хорижий мамлакатлар қонунчилигини қиёсий таҳлил қилиш орқали хорижий тажрибанинг афзалликлари ва камчиликларини аниқлаш имкониятини беради ва келгусида илғор хорижий тажрибани ўзимизга мослаштириш асосида қонунчилигимизни такомиллаштириш бўйича таклифларни шакллантириш мумкин бўлади.

Ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ божхона қонунчилиги бузилиши жиноятлари мавзусига оид нашр этилган тадқиқот ишларимизда, ушбу йўналишдаги қонун ҳужжатлари, илмий-тадқиқот ва услубий ишлар таҳлиллари асосида Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун

хужжатларида “ТИФ соҳасидаги жиноят” тушунчасига таъриф берилмаганлиги, ушбу тушунчага ўзбекистонлик олимларнинг илмий адабиётларида ҳам алоҳида тўхталиб ўтилмаганлиги ва *ташқи иқтисодий фаолият олиб бориш жараёнида содир этиладиган жиноятларни ТИФ соҳасидаги жиноятлар*” эканлиги тўғрисида, шунингдек, Жиноят кодексининг (кейинги матнларда ЖК) бир қатор моддаларида жумладан, ЖКнинг 182-моддаси “Божхона тўғрисидаги қонун хужжатларини бузиш” жинояти бевосита ТИФ соҳасида содир этилса, ЖКнинг 175-моддаси “Ўзбекистон Республикаси манфаатларига хилоф равишда битимлар тузиш”, 184-моддаси “Солиқ ва бошқа тўловлардан бўйин товлаш”, 243-моддаси “Жиноий йўл билан киритилган даромадларни легализация қилиш”, 246-моддаси “Контрабанда” ва бошқа ТИФ билан боғлиқ жиноятлар ҳақида илмий мулоҳазалар билдирилган эди [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9], [10].

Ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик масаласида хорижий тажрибани ҳар томонлама таҳлил қилишимиз учун қуйидаги давлатларнинг қонунчиликларини ўрганишни мақсадга мувофиқ деб ҳисобладик:

- англо-америка (Англо-саксон) ҳуқуқ оиласига мансуб мамлакатлар (АҚШ, Канада);
- анъанавий (қадимги урф-одатларга ёки узоқ вақт давомида ривожланиб келган ҳуқуқий одатлар тизимига асосланган) ҳуқуқ оиласига мансуб давлатлар (Япония, Хитой);
- роман-герман ҳуқуқ оиласига мансуб давлатлар (Германия, Чехия, Латвия, Эстония).

Кўриб чиқиладиган давлатларда тадқиқотимиз учун қизиқарли бўлган ташқи иқтисодий муносабатларни жиноий-ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятларига тўхталиб ўтамиз. Хусусан:

Чет давлатларнинг **Англо-саксон ҳуқуқ оиласига мансуб Канада ва АҚШ мисолида ТИФ соҳасидаги муносабатларни жиноий-ҳуқуқий муҳофаза қилиш хусусиятлари** қуйидагича белгиланган.

1. Ушбу давлатларда ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятлар биздагидек Жиноят кодекси моддалари билан эмас, балки алоҳида турли норматив хужжатлар орқали тартибга солинади. Масалан, контрабанда ва одам савдоси учун жавобгарлик Канаданинг “Қочқинларни ҳимоя қилиш ва иммиграция тўғрисида” ги қонунининг 3-қисмида мустаҳкамланган (SC 2001, 27-бет) [11]. Шундай қилиб, муҳожирларнинг ноқонуний олиб кирилиши Канада Жиноят кодексининг қоидаларига кўра эмас, балки мамлакатда миграция муносабатларини тартибга солувчи алоҳида қонунга мувофиқ жазоланади.

Канада божхона қонунчилигига кўра, божхона тўловларини тўламаганлик учун, агар жиноят таркиби бўлмаса, жарима белгиланган [12]. Шунингдек, Канада Жиноят кодексида бир қатор ТИФ соҳасидаги жиноятлар учун ҳам жавобгарлик назарда тутилган. Хусусан, Канада ЖКнинг 103, 104-моддалари билан ўқотар қуролларни мамлакатдан қонуний олиб чиқиш ва олиб киришни ҳимоя қилиш назарда тутилган. Бироқ бундай ҳаракатларни ноқонуний амалга оширганлик учун жавобгарлик тўғрисидаги қоидаларнинг асосий қисми Канада Божхона Актида ўз аксини топган [13]. "Таъқиқлар, жиноятлар ва жазолар" бобида ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги божхона тўловларини тўламаслик (153-модда) ва контрабанда (159-модда) жиноятларини содир этганлик учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган.

Канада давлатида тамаки маҳсулотлари контрабандаси алоҳида эътиборга эга. Ушбу маҳсулотни ташиш 2001 йил Акциз солиғи тўғрисидаги қонун билан тартибга солинади [14]. Ҳозирги кунда, Билль С-10 "Жиноят кодексига ўзгартиришлар киритиш тўғрисидаги" қонунига асосан Канада Жиноят кодексига тамаки контрабандаси учун жавобгарликни белгиловчи қоида киритиш таклиф қилинмоқда [15]. Таклиф ушбу соҳада қонунбузарликларнинг кўпайиб бораётганлиги билан изоҳланади.

Америка Қўшма Штатларининг жиноят қонунлари Канада қонунчилигидаги каби ТИФ соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни белгиламайди, аммо федерал қонунларда бундай нормалар ўз аксини топган. АҚШ Қонунлар Кодексида (U.S. Code) алоҳида "Жиноятлар ва Жиноят процесси" номли 27-бобининг 18-сарлавҳасида божхона қонунбузарликлари, шу жумладан товарларни контрабанда йўли билан олиб кириш ва олиб чиқиш учун (545, 554-бўлимлар) жавобгарлик белгиланган.

2. Канада ва АҚШ қонунчилигида "контрабанда" атамаси нафақат моддий объектларга, балки инсонларга, хусусан муҳожирларга нисбатан ҳам қўлланилади. Хусусан, Канада давлатида «Migrant Smuggling» тушунчаси мавжуд бўлиб, алоҳида қонунда инсонлар (мигрантлар) контрабандаси учун ҳам жавобгарлик белгиланган [16]. Бунда контрабанда нафақат инсонларни Канада ва АҚШ чегаралари орқали ноқонуний олиб ўтилишини, балки сохта иммиграция ҳужжатларини тайёрлаш ва сотишни ҳам назарда тутлади.

Бундай жиноятларнинг ижтимоий хавфлилик даражасини белгилашда жиноий уюшмаларнинг ушбу фаолиятдан даромад олиши билан бирга, Канада ва АҚШ чегаралари хавфсизлигига таҳдид қилиш, кейинчалик улардан экстремизм ва терроризмни қўллаб-қувватлашда фойдаланиш каби жиҳатлари

этиборга олинган ва албатта, ноқонуний олиб кирилатган муҳожирларнинг ҳаёти ва соғлиғи хавф остида бўлади. Бундай ҳолатни ташқи иқтисодий фаолиятнинг тажовуз объекти сифатида кўриб чиқилиши мутлақо тўғри эмас, чунки инсон ҳақида савдо ва ТИФ субъекти сифатида гапириш ўринсиздир.

3. Англо-Америка ҳуқуқ оиласига мансуб мамлакатлар қонунчилигида ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни назарда тутувчи нормалари бўйича ушбу жиноятларга суиқасд қилиш учун ҳам жавобгарлик бир хилда келиб чиқади. Маълумки, мамлакатимиз қонунчилиги бўйича жиноятга суиқасднинг ижтимоий хавфлилик даражаси камроқ ҳисобланиб, Жиноят қонунининг Махсус қисми нормалари таркибига кирмайди. Этиборли жиҳати шундаки, Қонунлар Кодексига асосан АҚШга қарашли кемада контрабандани содир этганлик ёки уни амалга оширишга суиқасд қилганлик учун алоҳида жавобгарлик назарда тутилган (546-бўлим). Худди шундай Канада давлати Божхона Актининг 159-моддасида контрабандага суиқасд нормаси мавжуд.

4. Ушбу мамлакатлар қонунчилигида ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятлар, хусусан, контрабанда жиноятининг моҳиятини тушуниш учун зарур бўлган асосий тушунчалар батафсил ёритилган. АҚШ Қонунлари Кодексининг 27-бобида ишлатилган тушунчалар билан боғлиқ бўлган барча тушунтиришлар "контрабанда" (5-боб), "божхона хизматлари" (10-боб) ва бошқа бўлимларини ўз ичига олган "Божхона божлари" номли 19 сарлавҳасида берилган.

Канада давлати қонун чиқарувчиси томонидан Божхона Актининг 153-моддасида ушбу жиноятни қамраб олувчи барча ҳаракатлар ҳақида батафсил маълумот берилган, яъни контрабанда жиноятини содир этганлик учун жавобгарлик тўғрисидаги норманинг мазмун-моҳияти очиқ берилган. Канада қонунларида контрабанда предметларининг алоҳида рўйхати бўлмасида, қайсидир товар тақиқланганлиги ёки унинг олиб кирилиши қонун-ҳужжатлари билан тартибга солиниши белгиланган.

Шу ўринда, **анъанавий (қадимги урф-одатларга ёки узок вақт давомида ривожланиб келган ҳуқуқий одатлар тизимига асосланган) ҳуқуқ оиласига мансуб мамлакатлардаги ташқи иқтисодий муносабатларни жиной-ҳуқуқий муҳофаза қилиш хусусиятларини Хитой ва Япония мисолида кўриб чиқамиз.**

1. Ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятларнинг аксариятида ушбу давлатлар қонунчиликларига мувофиқ давлатга турли хил буюмларни

олиб кириш ва экспорт қилиш билан боғлиқ муносабатлар тартибга солинади. Гиёҳванд моддалар контрабандаси учун жавобгарлик Япония Жиноят кодексининг "Опий билан боғлиқ жиноятлар" деб номланган 14-бобида ўз аксини топган [17]. Хусусан, ушбу бобнинг учта нормасида қуйидаги ҳаракатлар, яъни: опийни олиб кириш ва унга боғлиқ бошқа ҳаракатлар (136-модда), опийни чекиш учун ишлатиладиган қурилмаларни олиб кириш ва бошқа шунга боғлиқ ҳаракатлар (137-модда), божхона ишларига масъул шахслар томонидан содир этиладиган опийни ёки чекиш учун ишлатиладиган қурилмаларни олиб кириш ва унга боғлиқ бошқа ҳаракатлар (138-модда) учун жавобгарлик белгиланган.

Хитой Халқ Республикасининг Жиноят кодексига ташқи иқтисодий муносабатларни тартибга солинадиган кўплаб нормалар мавжуд бўлиб, улар турли бобларда жойлаштирилган [18]. "Социалистик бозор иқтисодиёти тартибига қарши жиноятлар" номли 3-бобида "Контрабанда" деб номланувчи 2§ контрабанда учун жавобгарликни назарда тутувчи 7 та моддалардан иборат. Шундан келиб чиққан ҳолда, биз ХХР қонун чиқарувчиси томонидан контрабандани иқтисодий жиноят деб таснифлаганлигини кўраемиз. Жиноят кодексининг 3-бобида экспорт божлари билан боғлиқ бўлган ТИФ соҳасидаги жиноятлар ҳам назарда тутилган. (6§ "Солиқ йиғиш тартибига қарши жиноятлар", 8§ "Бозор тартибига қарши жиноятлар").

ХХР қонун чиқарувчиси томонидан гиёҳванд моддалар контрабандаси ЖКнинг "Жамоат ва бошқарув тартибига қарши жиноятлар" деб номланган 6-бобида алоҳида ажратиб кўрсатилган (7-§ "Гиёҳвандлик воситаларини контрабанда қилиш, сотиш, ташиш ва ишлаб чиқариш").

2. Ушбу давлатларнинг қонун чиқарувчиси ташқи иқтисодий фаолиятга қилинган тажовуз учун жиддий жавобгарликни белгилайди. Хусусан, Япония қонунчилигига биноан, гиёҳванд моддалар контрабандасини содир этгани учун жисмоний шахсларга 10 йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси (138-модда), ХХР ЖКга биноан эса умрбод озодликдан маҳрум қилиш ёки ўлим жазоси (347-модда) назарда тутилган. Бу ушбу мамлакатларда ушбу жиноятлар учун жазонинг юқори даражадаги ролини кўрсатади.

3. Ушбу давлатлар жиноят қонунчилиги бўйича субъектлар нафақат жисмоний, балки юридик шахслар ҳам бўлиб, кўпинча норма тузилишида махсус субъект ҳам кўрсатилади. ХХРда юридик шахслар учун санкция сифатида жарима назарда тутилган бўлиб, ташкилот раҳбарлари ва бевосита жавобгар бўлган бошқа шахслар амалдаги тегишли нормаларда назарда

тутилган ҳар қандай санкцияга мувофиқ жазоланади (XXP ЖКнинг 151-моддаси). Япония ЖКнинг 138-моддасида махсус субъект сифатида божхона ишларини олиб боришга масъул бўлган ходим назарда тутилган.

Роман-герман ҳуқуқ оиласи доирасидаги ТИФ соҳасидаги муносабатларни жиноий-ҳуқуқий тартибга солиш ҳам ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, буни қуйида Германия, Латвия, Чехия ва Эстония мисолида таҳлил қилдик.

1. Бизни қизиқтирувчи нормалар жиноят қонунлари доирасида ҳам, бошқа норматив - ҳуқуқий ҳужжатларда ҳам мавжуд. Бундан ташқари, ТИФга қарши ҳуқуқбузарликларни содир этиш учун жавобгарлик иқтисодий фаолиятни ҳимоя қилувчи бобларда ҳам, бошқаларда ҳам мавжуд бўлиб, бу нормалардаги тажовуз объектини аниқлашнинг ўзига хос хусусиятларини кўрсатади.

Германия Жиноят кодексида бир қатор ТИФ соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик назарда тутилган, бундан ташқари, у Солиқ кодексида ҳам мустаҳкамланган. Германия Жиноят кодексига биноан қуйидаги ҳаракатлар жиноят ҳисобланади: расмий гувоҳномаларни тайёрлаш учун мўлжалланган ва қалбакилаштиришдан махсус ҳимояланган қоғозни ёки асл нусха билан аралаштирилиши мумкин бўлган қоғозни, шунингдек бундай ҳужжатларни тайёрлаш учун зарур бўлган турли хил қурилмаларни ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш (275§), сохта хизмат гувоҳномаларни ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш (276§), радиоактив моддалар ва бошқа хавфли моддалар ва манбаларни ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш (328§) [19]. Бундай буюмларни ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқишдан ташқари, ушбу нормаларда бошқа ҳаракатлар учун ҳам жавобгарлик назарда тутилган.

Бундан ташқари, юқорида айтиб ўтилганидек, ТИФ соҳасидаги жиноятлар учун жиноий жавобгарлик Германия Солиқ кодексида (Abgabenordnung) ҳам мавжуд [20]. Масалан, ушбу Кодекснинг 372-моддасига биноан предметларни божхона органларини хабардор қилмасдан Германия ҳудуди орқали ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш контрабанда ҳисобланади.

Латвия Жиноят кодексига кўра, ТИФ соҳасидаги муносабатларга путур етказувчи қуйидаги ҳаракатлар: контрабанда (190-модда), Латвия Республикаси чегарасидан таъқиқланган ёки махсус тартибга солинган товарлар ва буюмларни олиб ўтиш (190³⁵-модда), товарларни божхонада расмийлаштириш бўйича ноқонуний ҳаракатлар (191-модда), нақд пул маблағларини декларация қилишдан бўйин товлаш (195²-модда) жиноятлар ҳисобланиб, улар "Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар" номли XIX-бобда мустаҳкамланган [21].

Юқорида келтирилган нормалардан ташқари, Латвия ЖКда турли хил предметларни давлатдан олиб чиқиш ва олиб кириш учун жавобгарликни белгилайдиган бошқа моддалар ҳам мавжуд. ЖКнинг “Атроф-муҳитга қарши жиноятлар” номли XI бобида “хавфли чиқиндиларни Латвия Республикаси ҳудудига олиб кириш” (99-модданинг 3-қисми) ва “Ахлоқ ва жинсий эркинликка қарши жиноятлар” XVI бобида “порнографик ёки эротик мазмундаги материалларни олиб кириш, ишлаб чиқариш, тарқатиш” (166-модда), шунингдек, “Бошқарув тартибига қарши жиноятлар” номли XXII бобида - давлат архив фондларини, жамоат, кооператив ёки диний ташкилотларнинг ва бошқа юридик шахсларнинг архив фондларини, шу жумладан уларнинг нусхаларини рухсатсиз олиб чиқиш, уларни ўзлаштириш белгилари бўлмаса (277-модда) жиноят ҳисобланадиган нормалар мавжуд. Шундай қилиб, бундай иқтисодий фаолият бўйича тажовузлар учун жавобгарлик тўғрисидаги нормаларда ташқи иқтисодий элементлар мавжудлигини ҳам кузатамиз.

Эстония Пенитенциар Жиноят кодексининг “Иқтисодий жиноятлар” деб номланувчи 21-бобига жойлашган қуйидаги жиноятлар ташқи иқтисодий фаолиятга тажовуз қилувчи ҳаракатлар ҳисобланади: контрабанда (391§), махсус рухсатномани талаб қилувчи таъқиқланган товарларни ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш (392§), божхона назорати остидаги товарлар билан ноқонуний ҳаракатлар (393§)[22]. Эстония қонунчилигига асосан таъқиқланган товарларга – радиоактив моддалар, портловчи моддалар, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар, прекурсорлар, гиёҳвандлик бўлмаган дори воситалари, хавфли кимёвий моддалар ёки чиқиндилар, стратегик товарлар, ўқотар қуроллар ёки ўқ-дорилар киради.

Эстония давлат чегараси орқали предметларни олиб ўтиш боғлиқ жиноий тажовузларнинг навбатдаги гуруҳи гиёҳванд моддалар билан боғлиқ жиноятлардир (I-бўлим, 12-боб).

Чехия жиноят қонунчилигида контрабанда учун жавобгарлик тўғрисидаги нормалар мавжуд эмас. Бу ҳолат мазкур давлат қонунчилигида 2009 йилдан бошлаб янги Жиноят кодекси қабул қилинганидан сўнг кузатилган. Шунга қарамасдан, қонун чиқарувчи, муқобил равишда ТИФ соҳасида содир этилган жиноятлар учун жавобгарлик тўғрисидаги бошқа нормаларни тақдим этади.

Чехия Республикаси Жиноят кодексининг “Иқтисодий жиноятлар” деб номланувчи IV бўлимида ТИФ соҳасидаги муносабатларни ҳимоя қилишга қаратилган қуйидаги моддалар келтирилган бўлиб, булар: 261§ “Хорижий

мамлакатлар билан муносабатларда товарлар муомаласидаги қонунбузарликлар”, 262§ “Икки томонлама фойдаланишга мўлжалланган технологиялар экспорт назорати тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш”, 263§ “Икки томонлама фойдаланишга мўлжалланган товарлар ва технологияларни экспорт қилиш бўйича мажбуриятларнинг бузилиши”, 264§ “Икки томонлама фойдаланишга мўлжалланган технологиялар экспорти учун тасдиқловчи ҳужжатларни бузиб кўрсатиш ва сақлашдан бош тортиш”, 265§ “Ҳарбий материалларнинг ташқи савдоси билан рухсатнома ёки лицензиясиз шуғулланиш”, 266§ “Ҳарбий материалларнинг ташқи савдосига рухсатнома ва лицензиялар бериш қоидаларини бузиш”, 267§ “Ҳарбий материалларнинг ташқи савдоси билан боғлиқ бўлган тасдиқловчи ҳужжатларни бузиб кўрсатиш ва сақлашдан бош тортиш”, 268§ “Товар белгилари ва бошқа белгилардан ноқонуний фойдаланиш” [23]. Биз ушбу давлат жинойт қонунчилигида иқтисодий жинойтларга оид бўлим доирасида ТИФни тартибга солувчи нормаларнинг кўплигини кузатамиз. Чехия қонун чиқарувчисининг қонунчиликда ҳаракатларни жинойт предметиға эмас, балки, жинойий тажовузлар объектиға, хусусан ташқи иқтисодий муносабатларға нисбатан ажратганлиги диққатға сазовордир. Бундай жинойий ҳаракатлар учун максимал жавобгарлик 8 йилгача озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазони назарда тутлади.

Бундан ташқари, Чехия Республикасининг ЖКжинойт кодексида муайян предметларнинг давлат чегараси орқали ўтказиш билан боғлиқ ташқи иқтисодий элементи мавжуд жинойтларни ҳам ўзига хос хусусият сифатида ажратиш мумкин, аммо бунда асосий тажовуз объекти мулкый муносабатлар ҳисобланади. Кўриб турганимиздек, Чехия Республикасининг Жинойт кодекси ҳам худди Ўзбекистон қонунчилиги каби турли предметларни давлат чегараси орқали ноқонуний олиб ўтилиши учун жавобгарликларни белгилайди, бу эса нафақат давлатимиз, балки бутун дунё ҳамжамиятининг жинойий қонунчиликни ушбу соҳадаги жинойтларға қарши курашишдаги ўсиш тенденцияларини кўрсатади.

2. Роман-герман ҳуқуқ оиласи мамлакатларида ТИФ соҳасидаги жинойтлар учун жавобгарлик тўғрисидаги нормалардаги жинойт предмети турлича бўлиб, кўпинча у аниқ бир тарзда ифодаланмаган.

Масалан, Германия Жинойт кодексининг нормаларига биноан, мамлакатдан ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш предмети хизмат гувоҳномаларни тайёрлаш учун мўлжалланган ва қалбакилаштиришдан махсус

химояланган қоғоз ёки асл нусха билан аралаштирилиши мумкин бўлган қоғоз, шунингдек бундай ҳужжатларни ишлаб чиқариш учун зарур бўлган қурилмалар (275-§), сохта хизмат гувоҳномалари (276-§).

Латвия Жиноят кодексига асосан, давлат архив фондларини, жамоат, кооператив ёки диний ташкилотларнинг ва бошқа юридик шахсларнинг архив фондларини, шу жумладан уларнинг нусхаларини, рухсатсиз олиб чиқиш (277-модда) жиноят ҳисобланади.

Эстония Пенитенциар кодексининг 391-моддасида контрабанда учун жавобгарлик кўзда тутилган. Бироқ, ноқонуний олиб кириш ва олиб чиқиш предмети қонун чиқарувчи томонидан белгиланмаган, фақат улар жуда кўп миқдордаги товарлар бўлиши мумкинлиги қайд этилган.

3. Ушбу давлатларнинг ташқи иқтисодий муносабатларни тартибга солувчи барча қонун ҳужжатларида контрабанда иқтисодий жиноят деб тан олинган бўлиб, бу ушбу қонунларда контрабанда учун жавобгарлик тўғрисидаги норманинг жойлаштирилганлиги билан тасдиқланади. Масалан, Латвия ЖКда контрабанда учун жавобгарлик тўғрисидаги норма “Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар” номли XIX-бобда, Эстония Пенитенциар кодексининг 391-моддаси “контрабанда” деб номланиб, “Иқтисодий жиноятлар” деб номланган 21-бобида мустаҳкамланган.

Хулоса ўрнида, юқоридаги таҳлиллардан қуйидаги хулосалар ва миллий қонунчилигимизни такомиллаштиришимизга қаратилган ТИФ соҳасидаги жиноятларни жиноий ҳуқуқий тартибга солиш борасида айрим таклифларни билдиришимиз мумкин:

1. Ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги муносабатлар, биз кўриб чиққан барча мамлакатларда жиноий-ҳуқуқий муҳофаза қилиш объекти сифатида эътироф этилади, бу эса ушбу ҳуқуқий муносабатларни иқтисодий сиёсатнинг етакчи йўналишларидан бири сифатида ҳимоя қилишнинг муҳимлигини ва зарурлигини тасдиқлайди.

Шунингдек, бир қатор мамлакатларининг жиноий қонунчилигида контрабанда учун жавобгарлик, предметларнинг хусусиятига қараб бир нечта алоҳида нормаларга ажратилиб, тегишли бўлим ва бобларга жойлаштирилган. Бунга мисол сифатида ХХР ва Япония Жиноят кодексларини кўрсатишимиз мумкин. Ушбу тажрибани миллий қонунчилигимизда ҳам қўллаб, божхона соҳасидаги жиноятлар кўп объектлик хусусиятига эгаллиги сабабли ташқи иқтисодий фаолиятга тажовуз қилишини ҳам эътиборга олиб, ЖК 246-моддаси “Контрабанда” жиноятини дифференциялаш, яъни ушбу моддадаги турли хил

предметлар нимага тажовуз қилишини эътиборга олиб, бир нечта нормаларга ажратиш ва айрим контрабанда ашёларига боғлиқ ЖК моддалари диспозициясига қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш мақсадга мувофиқ.

2. Кўпгина хорижий мамлакатларда турли жиноий тажовузлар учун жавобгарлик тўғрисидаги нормалар ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятларнинг тавсифловчи хусусияти ҳисобланган – предметларни олиб кириш ёки олиб чиқишни ўз ичига қамраб олади. Бунга мисол сифатида ХХР, Латвия, Чехия Республикалари Жиноят кодекслари ва Эстония Пенитенциар кодексини келтиришимиз мумкин. Ушбу факт миллий қонунчилигимизда ҳам жиноятлар таркибининг шу тарзда кенгайиш тенденцияси кузатилишидан далолат беради.

Шунингдек, бир қатор хорижий мамлакатларда ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятлар учун жиноий жавобгарлик нафақат маълум бир давлатнинг Жиноят кодексига, балки бошқа қонун ҳужжатларида, масалан, Канаданинг "Қочқинларни ҳимоя қилиш ва иммиграция тўғрисида"ги қонуни, Канада Божхона Акти, АҚШ Қонунлари Кодекси, Германия Солиқ кодекси ва бошқаларда ўз аксини топган.

3. Ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноятларнинг халқаро хусусиятини инобатга олган ҳолда, ушбу жиноятни такроран содир этилганлик белгиси, бизнинг фикримизча, жиноятни тавсифлашда муҳим аҳамиятга эга, чунки турли хил товарлар ва ашёлар контрабандаси билан шуғулланувчи шахслар кўпинча бир хил жиноятларни содир этганлик учун судланади. Шу боис, ушбу жиноятни такроран содир этганлик белгисини миллий қонунчилигимизда ҳам тадбиқ этишимиз ва жавобгарликка тортиш масаласини ҳал қилишда инобатга олишимиз керак, деб ҳисоблаймиз, чунки бундай норма аллақачон бир қатор халқаро жиноий ҳуқуқ нормаларида ўз ифодасини топган. Ушбу институтни миллий қонунчиликда акс эттириш, албатта контрабандага қарши курашиш самарадорлигини янада оширади.

4. Юқоридаги таҳлиллар ва ўтказилган тадқиқот натижаларига кўра, кўпгина ривожланган мамлакатларда юридик шахсларнинг жиноий жавобгарлигини қўллаш амалиёти нафақат мумкин, балки баъзан зарур, айниқса иқтисодиёт ривожланиб борган сари, нодавлат ва ноижорат субъектлар қўлида тобора кўпроқ капитал тўпланишини назарда тутаяди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3723-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш” Концепцияси талабларидан келиб чиқиб, қонунчиликни такомиллаштиришга

қаратилган илғор хорижий тажрибанинг юридик шахсларни жиноий жавобгарликка тортиши институтини миллий қонунчилигимизга имплементация қилишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Бунда Жиноят кодексига иқтисодий, шу жумладан божхона соҳасидаги жиноятлар учун юридик шахсларга нисбатан жиноий жавобгарлик белгилаш ва жазо тариқасида жарима қўллаш, жарима миқдорини ҳуқуқбузарлик содир этган юридик шахс томонидан етказилган зарар миқдоридан келиб чиқиб белгилаш таклиф қилинмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш концепциясини амалга оширишдан кутилаётган натижалар жиноят қонунчилигини жаҳон ҳамжамиятининг жадал ривожланиш тенденцияларини, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимояси, жамият ва давлат манфаатлари, тинчлик ва хавфсизликни таъминлашни инобатга олган ҳолда янада такомиллаштиришдан иборатдир.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги “Жиноят ва жиноят процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3723-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш Концепцияси” // URL: <https://lex.uz/docs/3735818> (Resolution President of the Republic of Uzbekistan “On measures for cardinal improvement of the system of criminal and criminal procedural legislation” No.3723, dated May 14, 2018// URL: <https://lex.uz/docs/3735818>)

2. А.Ачиллов. “Ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ божхона қонунчилиги бузилиши жиноятларини жиноий-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш”. Монография.Т.: “IMPRESS MEDIA” МЧЖ. 2020 й.

3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. // URL: <https://www.lex.uz/docs/111453> (Criminal Code of the Republic of Uzbekistan URL: <https://www.lex.uz/docs/111453>)

4. Ўзбекистон Республикасининг Божхона кодекси. // URL: <https://www.lex.uz/docs/2876354> (Customs Code of the Republic of Uzbekistan. // URL: <https://www.lex.uz/docs/2876354>)

5. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 18 октябрдаги “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги ЎРҚ-502-сонли Қонуни, // URL: <https://lex.uz/docs/4000640> (Law of the Republic of Uzbekistan "On State Customs Service" No. 502 18.10.2018. // URL: <https://lex.uz/docs/4000640>)

6. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 26 майдаги “Ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида”ги 77-II-сонли Қонуни (янги таҳрири) // URL: <https://www.lex.uz/docs/67345> (Law of the Republic of Uzbekistan “On foreign economic activity” (new edition), No. 77-II, May 26, 2000 // URL: <https://www.lex.uz/docs/4538627>)

7. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2013 йил 6 сентябрдаги “Божхона тўғрисидаги қонунчиликни бузиш ва контрабандага оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 18-сонли Қарори // URL <https://www.lex.uz/docs/2259789>. (Resolution of the plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan “On judicial practice in cases on violation of customs legislation and smuggling” No.18, September 6, 2013. // URL <https://www.lex.uz/docs/2259789>).

8. Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. Маъсул муҳаррир: Ш.Т.Икромов / Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. - Т.: «Адолат», 2018.

9. Рустамбоев М.Х., Ўзбекистон Республикаси Жиноят ҳуқуқи курси. Махсус қисм. 4-том: Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар. Экология соҳасидаги жиноятлар. Ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг фаолият тартибига қарши жиноятлар. ОТМ учун дарслик. - Т.: «ILM ZIYO» нашриёт уйи, 2011.

10. Международное уголовное право. Под общей редакцией А.В.Бриллиантова.- Москва.Юрайт.2017

11. Канада ҳукуматининг расмий сайти /Закон о защите беженцев и иммиграции. // URL:<http://laws.justice.gc.ca/eng/acts/i-2.5>

12. <https://www.gov.uk/government/publications/excise-notice-300-customs-civil-investigation-of-suspected-evasion>

13. Таможенный акт Канады. // URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-52.6.pdf>

14. Сайт справедливых законов / Закон об акцизах. // URL: <http://laws.justice.gc.ca/eng/acts/E-14.1/>

15. Сайт антиколониального комитета / Билль С-10: Закон о внесении изменений в Уголовный кодекс. // URL:

<http://anticolonialcommittee.org/2014/03/28/bill-c-10-an-act-to-amend-thecriminal-code/>

16. Perrin B. Migrant Smuggling: Canada’s Response to a Global Criminal Enterprise // International Journal of Social Science Studies. 2013. № 1(2). P. 139–153 // URL:

<http://redfame.com/journal/index.php/ijsss/article/view/162>.

17. Уголовный кодекс Японии / науч.ред. и предисл.д-ра юрид.наук, проф. А.И.Коробеева. Санкт-Петербург, 2002. С.91–92 // URL:

<https://www.dvfu.ru/library/ukazateli/KorobeevAI.pdf>

18. Уголовный кодекс КНР. // URL: <http://ukknr.ucoz.ru/>

19. Уголовный кодекс Германии // URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

20. Налоговый кодекс Германии // URL: http://www.gesetze-iminternet.de/ao_1977/index.html

21. Уголовный кодекс Латвии // URL:http://likumi.lv/doc.php?id=88966&version_date=

22. Пенитенциарный кодекс Эстонии. // URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12792390>

23. Уголовный кодекс Чехии // URL: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>